

Stefan Popa
Verdwenen
grenzen

roman

'Een ouderwets epos... uitzonderlijk... een verhaal
dat er mag zijn!' - VRIJ NEDERLAND

STEFAN POPA

*VERDWENEN
GRENZEN*

Roman

Voor Wies

Zonder haar had ik dit boek niet kunnen schrijven.

Infrangere la legge è diventato un modo di vita per i rumeni.
(Het breken van de wet is een levenswijze geworden voor Roemenen)

ALESSANDRA MUSSOLINI, Italiaanse politica en kleindochter van
Benito Mussolini

... Țiganca asta împuțită.
(... Die stinkende zigeunerin)

TRAIAN BĂSESCU, voormalig president van Roemenië,
over een volhardende journaliste

DEEL 1

1

Remus drong zich door de blauwe mist van goedkope sigarettenrook die hem tegemoet walmde toen hij La Nisip binnenliep. Alsof hij zich eigenhandig een weg door het IJzeren Gordijn had gevochten, zo stond hij in de deuropening van het koffiehuis. Hij had al zijn moed moeten verzamelen om uiteindelijk de stap te durven nemen. De discussie in het koffiehuis viel stil en de aanwezigen keurden hem. Remus voelde hun ogen prikken. Verlegen wierp hij zijn lange haren van de ene naar de andere schouder. Een oude man streek instemmend over zijn stoppels en stak een sigaret op.

‘Je haar is veel te lang’, bromde hij tegen Remus. ‘Dus kom verder.’

De stilte had slechts een lange seconde geduurd. Voor een Roemeen genoeg om de goeden van de slechten te onderscheiden, dacht Remus, terwijl hij naar de man knipoogde en naar de enige vrije statafel in de hoek liep. Hij liet een spoor van sneeuw achter op het vieze tapijt. Onderweg stopte hij bij de opening in de muur waarachter een forsgebouwde vrouw koperen koffiepannetjes in een bak met heet zand perste.

‘Een Turkse koffie’, zei Remus.

‘Tets anders hebben we niet’, antwoordde de vrouw.

Remus knikte en liep naar de tafel. Hij drukte een elleboog in het hout, liet zijn kin in zijn handpalm rusten en wachtte tot de vrouw zou roepen dat de koffie klaar was. Of misschien zou ze de koffie komen brengen.

‘Ik heb jou hier nooit eerder gezien’, zei de oude man, die hem ongemerkt was genaderd. Het donkergroene pak van de man was versleten en op diverse plekken waren gaten en scheuren gedicht met de verkeerde kleuren katoen.

‘Maar ik u wel’, antwoordde Remus. De man trok zijn wenkbrauwen op. ‘Ik werk iets verderop, bij de schoenherstellerij, en loop elke dag langs dit

koffiehuis. Soms zie ik u staan. Ik heb wel eens een artikel van u gelezen in een tijdschrift.’

‘Dat moet oud werk zijn’, verzuchtte de man. Hij fluisterde: ‘De censoren zien in alles wat ik schrijf een aanval op het systeem.’

‘En is dat niet zo?’ Remus verslikte zich. Het was een bijzonder onvoorzichtige vraag.

De man haalde zijn knokige schouders op.

Remus glimlachte opgelucht. ‘Ik word ook telkens afgewezen. Zelf schrijf ik verzen.’

‘Een dichter.’

‘Versjes’, zei Remus zacht.

‘Een poëet.’ De man grijnsde. ‘Roemenië is een land van dichters.’ Hij haalde een ingedeukt pakje Carpați-sigaretten uit zijn binnenzak. Welge-manierd weigerde Remus een aangeboden sigaret.

‘Ik heb zelf’, zei hij, en hij sloeg op zijn broekzak. ‘Bovendien rook ik niet.’

‘Gelijk heb je. De rook is hier gratis. Evenals de zure stank die gepaard gaat met onze nationale sigaretten. Je ruikt dat ze gemaakt worden in de Szeklers-enclave, ze stinken naar Hongaren.’ De man krabde zijn hals, zijn nagels schuurden over de stoppels.

Remus dacht aan een oud schoolvriendinnetje, een Hongaarse, op wie hij drie jaar heimelijk verliefd was geweest. Toen hij in de zomervakantie eindelijk de moed had verzameld om haar op te zoeken en verkering te vragen, was ze weg. Het appartement was leeg en de burens zeiden dat de familie verdwenen was.

‘Gevlucht, denk ik’, zei de buurvrouw. ‘Ik hoop naar Hongarije.’ Ze leek opgelucht. ‘Daar horen ze thuis.’

Remus had gehuild tot hij geen lucht meer kreeg. Onrustig tikte hij met zijn knokkels op de houten tafel. Ze waren pas zeven en hij was haar vergeten. Tot nu. Niemand rook zo lekker als Zsuzsi. Hij vroeg zich af of ze nog steeds zo lekker rook. Niet als ze echt naar Hongarije was vertrokken, blijkbaar, als hij de oude man op zijn woord geloofde. Remus hoopte dat Zsuzsi’s familie naar Duitsland was doorgereisd en nu naar westerse zeep rook. Duits was goed.

‘Er komt een moment dat we allemaal buitenlandse sigaretten kunnen kopen’, verzekerde de oude man hem. ‘Zodra dat gebeurt, gaat de fabrikant van deze stinksigaretten failliet.’ Hij stak een sigaret tussen zijn lippen en

borg het pakje weer op. ‘En ik hoop dat ik het nog meemaken mag. Schrijf daar maar een gedicht over.’

‘Meneer Doinaş, uw koffie wordt koud’, riep een man aan een ander tafeltje.

De oude man liet hem alleen. Remus griste een envelop uit zijn broekzak en streek de kreukels eruit. *De heer Tomescu, Strada Lenin 23, appartement 11, blok 25, Corona*. Hij herkende het handschrift van zijn beste vriend Emil die hij gisteravond voor het laatst zag toen hij aan beide armen door agenten de kroeg uit werd gesleurd wegens verstoring van de openbare orde. Met trillende vingers haalde hij de brief eruit, maar het lukte Remus niet om zich op het volgeschreven papier te concentreren. Liever bestudeerde hij de andere tafels.

‘Ja, ik draag dit pak altijd,’ begon de oude man tegen een leeftijdgenoot en hij controleerde zijn das, ‘behalve wanneer ik op de foto moet voor mijn paspoort of identiteitskaart. Dan laat ik mijn pak in de kast hangen en trek ik de enige trui aan die ik heb. Een paarse. En dat is mijn protest en tevens een erbetoon aan Ursu.’

‘Maar zonder pak krijg je geen papieren’, zei Remus vanuit zijn donkere hoek. Hij had gehoord over een dissident genaamd Gheorghe Ursu, een bromvlieg die de geheime dienst al een poos irriteerde en twee jaar terug een buikvliesontsteking was ingeramd waaraan hij stierf.

‘Waar hebben wij een paspoort voor nodig? Wij mogen alleen Roemenië zien.’

‘Dat is waar’, mompelde Remus en hij trok zich terug uit de discussie. Als ik later groot ben, word ik dissident, dacht hij met een grimas.

Hij staarde naar de brief zonder hem te lezen.

Het was koud geweest gisteravond, de eerste sneeuwvlokken van het jaar dwarrelden naar beneden. Remus schuifelde door de sneeuw naar een café in de binnenstad van Braşov en negeerde zijn grootmoeder die hem vanaf het balkon uitfoeterde voor Turk en Hongaar en vroeg waar hij heen ging. Een verdieping lager verscheen een hoofd tussen de gordijnen dat schreeuwde dat er niets mis is met Hongaren.

‘Vind jij’, schreeuwde grootmoeder terug. ‘Hongaar!’ De twee ramen klaptten tegelijk dicht.

Grootmoeder had hem op het hart gedrukt het niet laat te maken. Morgen moest hij weer naar de universiteit en daarna aan het werk. Voor de staat. Voor Roemenië. Voor de Leider. Maar Remus vergat dit alles subiet

zodra hij de klanken van een zigeunerorkest door de dunne ramen van het café hoorde galmen. De violen, accordeon, panfluit en drums probeerden Amerikaanse jazz na te bootsen. Getemde jazz met een Karpatentintje.

‘De zigeuners zijn donker, maar niet zwart genoeg’, zei Emil bij wijze van groet toen Remus binnenkwam en zijn vrienden elk met twee kussen gedag zei. ‘De jazzmuziek klinkt in dit verdoemde land als een baren-de Russische circusbeer die aan zijn neusring wordt getrokken door kleine Karl Marxjes.’ Direct werd Emil omsingeld door stevige schouders van agenten in burgerkleding. Dat bleek een voorbode van het verloop van de avond. Remus probeerde de boel te sussen door de mannen een biertje te beloven.

Ook Emil, zelfbenoemd muzikaal genie en student aan het Koninklijk Conservatorium, wist hij te kalmeren. Remus was idolaat van zijn beste vriend, omdat ze beiden hetzelfde dachten over de staat, maar Emil durfde die gedachten ook daadwerkelijk uit te spreken. Hij betitelde Emil als de Robin Hood van de groep. Het verhaal van de volksheld die stal van de kapitalisten en gaf aan de arbeiders, zoals hem verteld was op school, was Remus altijd bijgebleven. Maar Emil had een invloedrijke vader, directeur van een groot wijnbedrijf en volgens de kranten een partijbons in spe. Zijn wijn deed het goed bij de geheime dienst en de hooggeplaatste leden van de partij. De flessen hadden tot dusver het leven van Emil gespaard.

‘Hou je gedeisd’, siste een kleine, gedrongen man en hij gaf Emil een duw. ‘Zulke woorden kunnen je vijf jaar van je leven kosten.’ De man verwees naar twee jongens die vorige week waren opgepakt, omdat ze in beschonken staat Ceaușescu hadden vervloekt. ‘Maar vandaag vieren wij een feestje. Dus hou je in godsnaam koest.’ De mannen dropen af, nadat ze Emil nog een duw hadden gegeven.

Remus had geen beschermheer. Hij had alleen zijn grootmoeder en zij had de geheime dienst niets te bieden, behalve een donderpreek vanaf haar balkon.

‘Ze hebben ons alles afgenomen’, verzuchtte ze meer dan eens, waarmee ze refereerde aan het landgoed en aan haar vader en echtgenoot die samen met de Saksen naar Siberië waren gedeporteerd en nooit teruggekeerd waren. Ook haar zoon en schoondochter werden haar, twintig strenge winters later, afgenomen. Alleen hun zoon Remus restte en belette haar van een gezwinde dood. Het ergste vond ze nog de karigheid. Van overdadig eten en drinken naar een door communisten gedictieerd maandelijks eetregime

van een kilo bloem, drie stuks groenten, een halve kilo suiker, twee eieren, een paar broden, een half flesje zonnebloemolie en een zakje zout.

‘Sukkel’, prevelde Remus in Emils oor, terwijl hij onrustig op de houten bar trommelde en in de gaten hield waar de mannen stonden en vooral of ze daar bleven staan. Een hooggeplaatste zatlap gebruikte zijn rang om een rondje te geven en proostte hartelijk op de Leider.

Een paar toosts later werd Emil door de twee opgepompte mannen aan zijn haren naar het gevang op het nabijgelegen politiebureau gesleept. In plaats van ‘op de Leider’ te brullen, riep hij volgens het politierapport ‘op de syfilislijder’, waarna hij op de grond spuwde en het vertikte om te drinken, ondanks ‘herhaaldelijk aandringen van zijn kameraden, die de consequenties van een dergelijke ordeverstoring wél verstonden’.

De ladderzatte ambtenaar sloeg Remus op zijn schouders en bood zijn excuses aan voor het verknoeien van hun avond, maar waarschuwde hem wel. Niemand mocht de Leider ongestraft verloochenen. Remus bewoog zijn schouder net zo lang op en neer tot de dronkaard zijn hand bij zich stak.

‘Zo blijkt’, antwoordde Remus. Hij drenkte zijn woorden in honing: ‘We hadden niets anders van u verwacht, kameraad.’

‘Koffie’, krijste de vrouw door de kleine ruimte. Ze kwam het dus niet brengen. Waarom zou ze ook? Iedereen was gelijk, dus iedereen deed even weinig. Remus liep naar het gat in de muur. De vrouw pakte het koperen koffiepannetje bij de lange steel en schonk de dikke koffie in een kopje.

Remus gaf haar ter betaling twee sigaretten en liep terug met zijn hand onder het bekertje zodat hij niet morste. De brief lag nog op de tafel. Remus drukte zijn bovenlip in het dikke schuim van de koffie en bewonderde de sierlijke letters op de envelop. Emil verdomde het om Braşov Braşov te noemen en gebruikte steevast de middeleeuwse stadsnaam Corona, Kronstadt, de Kroonstad. Die naam paste de stad beter, vond hij. Remus was jaloers op Emils handschrift. Hij zette zijn kopje op de envelop en vouwde de brief ongelezen dicht.

Bijna elke dag kwam hij langs La Nisip, als hij naar zijn bijbaan als schoenmaker in een klein zaakje liep. Ergens in zijn notatieblokje stond: *Zool zoekt hiel. Sleetse schoenen slijten mijn ziel*. Remus beschouwde zichzelf als een versjesschrijver. Versjesschrijver, geen poëet, om de geesten van grote dich-

ters niet kwaad te maken. De dagelijkse blik door de ruiten van het koffiehuis maakte de tocht naar de schoenherstellerij dragelijk. Daar zitten de grote en kleine geesten, dacht hij, zonder dat hij durfde te stoppen om koffie te drinken met de literatoren, critici, denkers en mannen die simpelweg van Turkse koffie hielden.

Maar nu durfde hij ineens naar binnen te gaan. Anders zou het misschien nooit meer gebeuren, had hij tegen zichzelf gezegd voordat hij naar de deurklink reikte.

Remus roerde rusteloos het schuim door de koffie. Hij keek naar meneer Doinaş, die de mannen aan alle tafels verenigde in een lachsalvo door een grap te maken over de voorzitter van de Schrijversunie. De grap was Remus ontgaan, maar het verraste hem dat er zo ongegeneerd en onvoorzichtig werd gelachen. Dat had hij nooit eerder meegemaakt.

Hij dubde hoe hij het respect van meneer Doinaş moest winnen. Misschien moest hij ook een grap maken of iets intelligents opmerken over iets belangrijks in Roemenië, een vergelijking trekken tussen de verouderde staat van de fabrieken en de oubollige verlangens van het volk om onderdrukt te worden. Of juist iets onbenulligs aansnijden. Remus wist het niet. Of wellicht was het verstandig om gewoon de vraag te stellen: hoe word ik gepubliceerd, meneer Doinaş?

Waarschijnlijk wist hij het ook niet, dacht Remus.

Een man sloeg met zijn vuist op de tafel. 'Het duurt niet lang meer', zei hij. Hij schrok er zelf van, keek toen goed om zich heen en fluisterde: 'Dit jaar is hij nog weg. Opgehangen of gevluht.'

Een aantal mannen trommelde op de tafels. Sommigen sloegen een kruis. Remus begreep niet wat er in de gasten was gekropen. Elke vreemdeling die hij kende, zelfs vertrouwelingen en familieleden, wogen hun woorden. De geheime dienst verstopte zijn afluisterapparatuur overal en waar geen microfoons onder de tafels plakten of in vazen hingen, waren gespits-te oren van verklikkers. La Nisip leek wel een West-Europese enclave van een paar vierkante meter midden in het centrum van Braşov, dacht Remus verward.

'Ik kan stevige knopen leggen', schreeuwde een jongen enthousiast, waarbij hij zijn handen liet zien waarin de scheepstouwen stonden gekerfd. Een scheepsknecht, dat moest haast wel.

'Maak liever een lus die zichzelf ontrafelt zodra er kracht op komt. Dan kunnen we hem twee keer opknopen', zei een ander.

‘Of tien keer.’

‘Honderd keer.’

‘Dit is allemaal absoluut niet geschikt voor de ode die ik behoor te schrijven over twintig jaar staatshoofdschap van het Genie van de Karpaten, beste heren’, zei de heer Doinaş honend.

Toen gisteren het bier op was en de wijnflessen leeg waren, en de grap ging dat de flessen *țuică* de rit van het platteland naar de stad niet hadden overleefd, werd sluitingstijd aangekondigd. Remus goot de laatste slok bier in zijn keel en zijn vriend Pinu vroeg om een glas water, maar kreeg slechts een vuile blik van de barman. Nicu, die nog maar net binnen was, liet uit onvrede een boer.

Het zigeunerorkestje zette met veel heisa een hitnummer van Gică Petrescu in, sneller en levendiger dan het origineel. De stem van de zanger smeekte de tram uit het lied om hem naar huis te brengen. De accordeonist gleden heimelijk van de *bühne* en glipte achter de kwelende communisten rondom de hoge ambtenaar langs. Neuriënd volgde Remus hem met zijn ogen. De jongen wong hun broekzakken uit en verborg de gestolen portemonnees, voedselbonnen en zakhorloges in het bakje aan zijn accordeon. Het zwakke cafélicht leidde hem naar de voordeur, waar hij in het voorbijgaan een duur ogende bontjas van de kapstok trok. Een vlaag koude lucht woei door het café en Remus zag dat de muzikant het gevulde kistje dat aan zijn accordeon zat aan een vrouwenhand gaf. De jas gooide hij over haar schouders. Gouden armbanden rinkelden. De lantaarns stonden uit om stroom te besparen en alleen het licht uit het café scheen op de hand.

Remus zat tegen het raam geplakt en ving een glimp op van de bijbehorende ogen van het meisje. Ze keek terug en Remus deinsde achteruit, en drukte zichzelf daarna direct weer tegen het glas.

Met zijn mouw wreef hij haastig zijn adem van het raam, op zoek naar het paar ogen. Het meisje keek Remus aan als een jong hert dat niet durfde te bewegen. Remus staarde terug als een jager, als een hongerige beer. Het meisje glimlachte kort naar hem. Haar fijne gezichtje werd omlijst door donker, krullend haar. De rest van haar uiterlijk moest hij invullen met zijn fantasie. Alleen haar ogen lichtten op door het zwakke licht van de kroeg.

Grootmoeder had hem nog zo gewaarschuwd nooit in de ogen van zigeuners te kijken. Hun betovering kon desastreus zijn, dat wist hij toch?

Maar het was te laat.

‘Niet bewegen’, zei hij tegen haar, terwijl hij op het raam klopte. Hij mimeerde de twee woorden opnieuw.

‘We gaan sluiten’, riep de barman. ‘Wegwezen iedereen.’ Om gesmeerde kelen werden shawls gedrapeerd, bontmutsen werden opgezet. Remus probeerde zich wanhopig langs de mensen te wurmen, maar hij botste tegen een massieve man op. Een zware hand rustte plots tegen zijn borst.

‘Vanwaar deze haast?’ De dronken Securitate-agent die Emil op had laten pakken duwde Remus tegen de grond. Zijn onderkinnen dansten met zijn gebral mee: ‘Wil je jouw vriendje warm houden in de cel?’

‘Nee, meneer’, antwoordde Remus. Hij hijgde.

‘Pas dan op waar je loopt.’ De man leek ineens geen zin meer te hebben in zijn werk om angst te verspreiden. Hij gaf Remus een trap tegen zijn schoenzool en liep samen met zijn kameraden het café uit.

Remus krabbelde vlug overeind. De accordeonist stond alweer op het podium en pakte de laatste noten van een toegift mee; de schim achter het raam was verdwenen.

Hij liet de drab over de bodem van het koffiekopje duikelen. Grootmoeder meende de toekomst in koffiedrab te kunnen zien. Remus concentreerde zich op de vormen die de smurrie aannam. Een boek, een egel, de Roemeense landsgrenzen van voor 1945, gevolgd door die van erna, een klavertje, een bal, een bil. Hij rolde net zo lang met zijn pols totdat de drab transformeerde in een pokdalig hartje en hij tevreden het kopje op de envelop terugzette.

Bedachtzaam vouwde hij de brief weer open. *Beste heer Tomescu...*

De deur van het koffiehuis vloog open. Net als bij Remus’ entree werd iedereen stil. Alleen de barvrouw liet van zich horen door het hete zand om te scheppen en er koperen pannetjes in te dammen.

‘Goedemiddag’, zei de nieuwkomer zacht. Remus vouwde geruisloos de brief op en schoof deze in zijn broekzak. De man hield de deur open met de punt van zijn schoen. Zijn haar was piekfijn opgeschoren. De stilte hield koppig aan, de aanwezigen hinkten op hun plek als in een filmstill. Dat leek de man te amuseren. Zijn ogen kneep hij samen, terwijl hij de ruimte in zich opnam. Hij hief zijn hand, zijn wijs- en middelvinger wezen omhoog zoals Jezus op de illegale iconen, en wuifde. Direct stroomden er langs zijn beide flanken mannen het koffiehuis binnen. Hun eensgezinde tred deed de vloer trillen.

‘Een razzia!’ schreeuwde de heer Doinaş en hij smeed zijn kopje op de grond. Het was alsof de gasten hadden gewacht op zijn teken, op het geluid van gelukbrengende scherven, voordat ze als een losgeslagen kudde de achteruitgang bestormden en de koffiedame omverduwden.

Er werd geschreeuwd en gejammerd. Remus had nooit eerder een inval meegemaakt en de angst verdoofde hem. Hij stond achteraan, en de politie stortte zich eerst op de gasten dicht bij de deur. Een man werd tegen de muur gesmeten en gefouilleerd. Zijn zakken werden geplunderd: paperassen en notitieblokken werden doorgegeven. Een ander bood weerstand en werd tegen de grond geslagen. Mannen omsingelden hem en lieten luid vloekend hun hardrubberen stokken op hem neerdalen.

Remus ontwaakte pas toen de voorman een schaar uit zijn leren jas haalde en naar hem wees. De man stormde op hem af, met de schaar in de aanslag, en Remus draaide zich vlug om naar de achteruitgang. De politiemans versperde hem echter de weg en trok Remus aan zijn haren naar hem toe.

‘Hier komen, klootzak!’

Remus durfde zich niet te bewegen, bang dat de man hem zou neersteken. Totdat hij zag dat er haar naar beneden dwarrelde. Zijn haar. De man duwde Remus wang tegen de statafel. ‘Smoel dicht. Dit is niet de coupe van het volk, dat weten jullie eikels best. Deze zaak zou gesloten moeten worden. Stelletje ratten. Wat voor plannetjes maken jullie hier? Wat heb je mee? Maak je zakken leeg.’

Remus mompelde wat maar durfde niet te antwoorden. Hij dacht alleen maar aan de brief in zijn broekzak. Wat had Emil geschreven? God, laat het niets gevaarlijks zijn, smeekte hij in gedachten. Met brute kracht stak de man de schaar in het tafelblad. Remus verslapte: niet mijn notitieblok, dacht hij.

‘Klote-intellectuelen’, schamperde de man en hij schopte Remus in zijn knieholte, waardoor hij door zijn knieën ging en met zijn kin op de tafel belandde. ‘We gaan eens zien wat jij allemaal meezeult. Benen wijd.’

‘Laat hem met rust’, schreeuwde plotseling iemand achter hen. Er vloog een prullenmand over Remus heen. De man deinsde achteruit en de schaar kletterde van de tafel. Remus werd aan zijn mouw door de achteruitgang getrokken.

‘Hoe...?’ stamelde hij.

Hij keek recht in de grote ogen van de heer Doinaş. ‘Wegwezen, versjeschrijver. Snel!’

De man duwde hem weg, het zetje dat Remus nodig had. Wat ben ik een idioot, dacht hij telkens, terwijl hij door de wirwar van stegen rende, het historische centrum verliet en in de mist verdween die tussen de blokken van opgetrokken stapelwoningen hing.

Remus stopte pas met rennen toen hij zich veilig waande. Hij liet zich langs een muur naar beneden glijden. Zo bleef hij vijf minuten hijgend luis-teren naar de voetstappen die hij elk moment verwachtte. Tien minuten. Een kwartier. Het bleef stil. Hij durfde weer na te denken. Wat was dat voor inval? Waren ze naar hem op zoek? Had Emil iets verteld in zijn cel? En zo ja, wat? Remus streek door zijn haar, of wat daarvan over was. Toen hij zijn hartslag voelde zakken, krabbelde hij weer op.

De mist werd dikker en versmolt met de grijze hoogbouw. Opeens leek Braşov verlost van de puisten die de communisten hadden gebouwd om de inwoners van de stad te herbergen. Hij wandelde verder, kalm, zodat hij niet zou opvallen. Een halfuur lang dwaalde hij door de stad, zonder te weten waar hij was, omdat de mist alle herkenningspunten verborg.

Langzamerhand kreeg Remus zijn ademhaling weer onder controle. Als zijn gedichten niet werden gepubliceerd, moest hij het maar gooien op het dissidentenschap, dacht hij en hij lachte in zichzelf.

Zijn grijs verstrakte toen hij de straat herkende waar de kroeg van gisteravond zich bevond. Ineens vroeg hij zich af welke kant de zigeunerin op was gelopen. Waar was ze heen gegaan? Hij probeerde door de mist te kijken. Op de tast zocht hij naar zijn notitieblokje. *Woont ze in de nevel om mij heen? Hoort ze mij als ik haar naam schreeuw?* Ze zou mij vast horen, als ik haar naam maar wist, besloot hij. Ritmisch, alsof een parade ter ere van de Leider zijn kant op kwam, hoorde hij voetstappen aankomen. Er klonk gelach. Niets was verdachter dan lachende mannen in de avond. Snel voelde Remus of de brief nog in zijn broekzak zat en kneep zijn ogen samen. Hij vroeg zich af welke straat hij moest nemen om ongezien thuis te komen. En in welke straat de zigeunerin was verdwenen. Hij riep nog eenmaal de verschrikte ogen op die hem sinds gisteravond achtervolgden en draaide zich toen vlug om.

De maan drong door de gordijnen, niet meer dan gaten met een doek eromheen, en bescheen haar sieraden. Ze was de enige zigeunerin in het pand die haar sieraden afdeed voor het slapengaan. Met het goud naast haar – weggemoffeld onder een oud jurkje – sliep ze vrediger. Maar ze kwam niet verder dan doezelen. De slaap strafte haar, wist Florica, en ze droeg haar straf waardig.

Haar broers snurkten een wand verder bij hun vader en de Romannen die ze ooms moest noemen – elke Rom-man was haar oom en elke niet-Rom een kloothommel, dat was de ongeschreven wet. Florica leek de enige in het pand die de slaap niet kon vatten. De buit van de avond lag onder haar bed. In het kistje zaten eigendommen uit de zakken van cafébezoekers. Portemonnees en gouden ringen die de mannen afdeden zodra ze de geur van bier en dansende vrouwen roken. Bezit van de vijand, zoals haar vader en vaders broer telkens benadrukten als ze het over *gadjo's*, niet-Roma, hadden. Florica wilde er niets mee te maken hebben. Hoewel haar broer, en niet zij, de zakken had uitgeklopt in het café, voelde Florica zich een oplichtster en een dievegge. Een zigeunerin volgens de vervloekingen van de Roemenen. Het was haar taak om de buit naar het huis te brengen. Ze was rank en vlug en vader had gezegd dat ze er allesbehalve staatsgevaarlijk uitzag en daardoor minder snel aangehouden zou worden dan haar broers. Florica probeerde alle argumenten te weerleggen, maar een keuze had ze niet. Want wat deed zij voor de kost?

Maar dat was niet de enige reden waarom ze wakker lag.

‘Ga slapen Florica’, siste Lala, die wakker was geworden door het onrustige gewoel van haar zus. Een dubbelgeslagen kleed scheidde haar van de bevroren houten planken op de grond. ‘Je ogen geven licht.’

Florica rolde op haar zij: ‘Ik wil niet zijn zoals we zijn.’ Ze zei het meer tegen zichzelf dan tegen haar negenjarige zusje die het waarschijnlijk toch niet zou begrijpen.

‘Ik ben niets hoor’, antwoordde Lala vanonder haar deken.

‘En dat wil ik juist niet.’

‘Ik snap je niet.’ Ze klappertandde van de kou.

‘Kom bij mij liggen.’ Florica hield haar deken omhoog zodat Lala erbij kon kruipen. Ze masseerde de rug van haar zusje warm. Ze sliepen in een oud en vervallen pand aan de rand van de stad Braşov. De roze verflaag brokkelde winter na winter van de buitenstenen. Vader haatte het huis: ze hoorden niet hier, maar in een wagen.

De communisten hadden de oorspronkelijke bewoners – bijzonder welgesteld – verbannen naar de bovenste verdieping van een appartementenblok in de binnenstad en de familie van Florica uit het zigeunerkamp naar het huis gesleurd. Een mini-diaspora. Ze kon zich nog goed herinneren hoe ze daar ineens op de veranda stonden: zijzelf voorop met haar broers, aan de zijkanten wat vriendjes, vader en moeder achter in het midden met naast zich ooms en vrouwen die ze nog nooit had gezien. Ze mochten absoluut niet bewegen en moesten lachen, terwijl een man in pak een aantal keer met zijn vinger op een zwart doosje tikte. Er volgde een aantal lichtflitsen, waardoor Florica verschrikt haar ogen dichtkneep. Toen ze daarna voorzichtig door haar lange wimpers tuurde, zag ze de man met een papiertje wapperen waarop haar kleurrijke familie voor het roze huis verscheen.

‘Dit zijn afdrukken van de werkelijkheid’, zei de man toen Florica vroeg wat dat was. Ze had nog nooit een foto gezien. ‘Voor de oude eigenaren van het huis. En de krant.’ Hij had drie keer geflitst. De twee beste foto’s stopte de man in zijn binnenzak, de derde gaf hij aan Florica. De soldaten die hen naar het huis hadden gebracht wilden de foto uit de handen van het meisje rukken, maar de fotograaf zei dat het papier zwart bleef. Een misdruk. Kon gebeuren.

Het was echter geen misdruk. De foto was een afdruk van Florica’s geluk. Het was magie op een papiertje. Ze was de enige die oprecht lachte op de foto. Vlak voor de foto genomen was, had een militair in het groenbruin haar bij zich had geroepen. Hij poogde zijn gezicht neutraal te houden, maar Florica zag wat verachting was nog voordat ze het woord kende. De soldaat klemde zijn pet onder zijn arm en legde een hand op Florica’s jonge schouder. Hij zei dat ze een smerige zigeunerin was. ‘Maar de staat

maakt van jullie zigeuners betrouwbare socialisten. Je gaat naar school, zigeunermeisje, om daarna voor de Leider, voor Roemenië en voor het communisme in een fabriek te werken. Je zult trots zijn op Roemenië en Roemenië zal trots zijn op jou.'

'School!' Dat leek Florica, hoe jong ze ook was, een heerlijk vooruitzicht. Vader vloekte. Zijn kinderen naar school? Een Roma-onwaardig bestaan.

Florica hield zich stil. Ze was maar een keer gelukkig geweest in haar leven en dat moment was vastgelegd door een man met een baard en een zwart kastje dat kon bliksemen. Dat korte ogenblik van geluk droeg ze altijd bij zich.

Haar zusje vlijde zich tegen haar aan in haar slaap. Eindelijk sliep ze in en droomde over dansende ogen. Wimpers knipperden op de ritmes van accordeons en violen. Een paar groene ogen, de ogen van achter het café-raam, danste steeds dichterbij de hare. Het werd donker en ze zag niets meer, behalve de ogen, groen als een smaragd, maar dof en leeg. Ze probeerde haar mouw over de ogen te wrijven om ze op te poetsen, maar ze doken onder haar arm door.

Florica werd uit haar droom getrokken door de kriebelende vlecht van haar zusje. Ze mocht niet in slaap vallen, niet met de buit naast zich, niet met de horloges, trouwringen en portemonnees van gadjo's, die vanonder het jurkje ruis naar Florica's dromen straalden. Ik wil anders zijn, dacht ze weer, maar het was niet haar schuldgevoel dat haar wakker hield of haar vluchtige dromen vertroebelde. Stelen deed ze vaker. Het waren de ogen.

De ogen van de jongeman doordrongen haar. Daardoor had ze de fluiserende woorden van haar broer slechts half gehoord, iets van: 'Snel, wegwezen.' Ze was allesbehalve snel weg. Angstig had ze teruggestaard. Ze zag niet de verwachte afkeuring in zijn blik, zelfs geen haat of spot. Wat er wel in school? Ze herkende leegte. En misschien begeerte.

Florica legde de verwilderde vlecht over de hals van Lala, die tevreden iets mompelde. Haar zusje sprak graag in haar slaap, flarden van zinnen die ze zich de volgende morgen niet zou herinneren. Woorden in het Roemeens, de taal van Lala's onderbewustzijn. De taal hoorde hun legitimatiebewijs te zijn, vond Florica, niet haar twee donkere vlechten en haar huid van goud.

'Jij spreekt weliswaar onze taal én hun taal,' had haar grootvader altijd tegen Florica gezegd als ze de oude man in vertrouwen nam tijdens een wandeling door de stad, 'maar je kunt geen van beide talen lezen of schrijven. Dus wat maakt jou dat, mijn prinsesje?' had hij gevraagd.